

ФІТОНІМНИЙ КОД ІДІОСТИЛЮ МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО (на матеріалі макролокусів *ліс, степ, сад, поле*)

Публікація присвячена розглядові структурно-семантичних особливостей фітонімної лексики як стилетвірного чинника письма представника української літератури — шістдесятника Миколи Вінграновського. Фітонімний код репрезентовано на рівні локативів *ліс, степ, сад, поле*, що інтерпретовано як автохтонні знаки українського до-вкілья, а також символи (як традиційні, так і авторські). Широкий асоціативний простір сприяв появі значної кількості символічних значень, серед яких функціональними є ідіоетнічні (Україна, батьківщина як свій дім, доля / воля). Перспективою подальших досліджень є аналіз символіки **квітів** в українській лінгвокультурі з позиції діахронії.

Ключові слова: фітонім, фітонімний код, локус, лінгвокультура, символічне значення, ідіостиль.

Мишеніна Т. М. Фитонимный код идиостиля Николая Винграновского (на материале макролокусов *лес, степь, сад, поле*). Публикация посвящена рассмотрению структурно-семантических особенностей фитонимной лексики как стилеобразующего фактора письма представителя украинской литературы — шестидесятника Николая Винграновского. Фитонимный код представлен на уровне локусов *лес, степь, сад, поле*, которые интерпретированы как автохтонные знаки украинской окружающей среды, а также символы (как традиционные, так и авторские). Широкое ассоциативное пространство способствовало появлению значительного количества символических значений, среди которых функциональными являются идиоэтнические (Украина, родина как свой дом, судьба / воля). Перспективой дальнейших исследований является анализ символики **цветов** в украинской лингвокультуре с позиции диахронии.

Ключевые слова: фитоним, фитонимный код, локус, лингвокультура, символическое значение, идиостиль.

Mishenina T. M. The Phytonymical Code of Mykola Vinhranovskiy Individual Style (based on such macrolocuses as *forest, heath, garden, field*). The article is devoted to the studying of the structural and semantic peculiarities of phytonymical vocabulary as a writing stylistic feature of the representative of Ukrainian Literature — the man of the sixties Mykola Vinhranovskiy.

An artistic depiction of plants as indigenous environmental signs is considered to be a traditional description of landscape where trees act as artistic details, reproducing the times of the seasons, and to some extent indirectly - a natural phenomenon. Parallelism is conventional as it meets folk tradition, the meaning of which is that trees reflect the internal state of nature comparable to the human condition, age, etc.

The phytonymical code is represented by such locus names as *forest, heath, garden, field*, which are interpreted as indigenous signs of Ukrainian environment, and symbols (both traditional and authors). The great associative field contributed to the introduction of a significant number of symbolic meanings, among which the idioethnic ones are the most functional (Ukraine, the birth-place as the home, fate / will).

The function of such phytonym as *wood* is limited, while the species names are widely used. The poet's individual style is distinguished by the differentiation of such locus names as *forest / garden / forest-steppe (steppe)*. The trees are distinguished within the locatives: forest trees (*oak, maple, ash, pine, birch*); trees common in the forest-steppe (*poplar, willow*); garden trees (*apple, pear, plum*).

The forest is most frequently presented by such phytonyms as *oak and birch* in the poetic works of Mykola Vinhranovskiy. The locus name *forest* also represents the nomen *grove* (small, mostly deciduous forest) having differential semes of species mentioned.

*The Ukrainian art world view interprets the symbol of **garden** through the personal world view and spiritual progress that enables the correlation of **garden** between the soul grace and the high internal culture, etc. The observations on the linguistic material allowed to conclude that the poetic speech of Mykola Vinhranovskiy paints the image of **cherry** for: a) poetizing of the elements of life; b) reproducing the correlation between the internality of a human being / age / fate and nature. Despite the national clearness of such phytonym as **cherry**, the reflection in reproducing the internality of the Ukrainian linguistic and culture must be pre asisstated. The phytonym of **apple** represents the image of a woman, her emotional experiences, embodying feminine destiny, the fate of the Ukrainians.*

*The Ukrainian **field** with the adjective **feather-grass** realizes the additional value of not only the indigenous space, but also the background one – the will that we associate with phytonymical symbols (**feather-grass** / **wind** / **will**).*

*The further research is based on the dynamics of the lexical set **flowers** in the Ukrainian cultural discourse from the perspective of diachrony.*

Key words: phytonym, phytonymical code, locus, linguoculture, symbolism, individual style.

Лінгвокультурологічний аналіз фітонімної лексики дозволяє розв'язати питання взаємодії мови й культури, виникнення й розвиток культурно зумовлених конотацій як показників національної самобутності, шляхів виявлення спільних рис і відмінностей у способі життя, культурі, мовній ментальності лінгвоспільнот (В. Карпова, Л. Москаленко, В. Німчук, І. Сабалош, Л. Усик, М. Фашенко, Л. Фроляк, А. Шамота). Вивчення фітонімів зумовлює також розкриття їх етнокультурного змісту (О. Куцик, Н. Петрова, І. Рогальська).

Фітонімну лексику з погляду лінгвокультурології розглядають відповідно до принципу 'мовна одиниця / культурна одиниця (лінгвокультурема)', коли вибіркова реєстрація певної культурної інформації, закладена в структурно-семантичному просторі мовної одиниці, корелює з мовними (мовленевими) одиницями аналізованого тексту.

Спостереження над фітонімною лексикою дозволяє розширити уявлення про етнокультурознавчий шар лексики (виявити еквівалентну, безеквівалентну лексику), основне лексичне значення слова, фонове значення слова, символічне значення слова; забезпечує контекстне розуміння значення лексем і функціонально-стильових характеристик.

Вивчення мови ідіостилю важливе також для розв'язання низки проблем традиційної культури народу, осмислення сучасних тенденцій її розвитку. У сучасній україністиці не знайшли детального опису лексико-тематичні групи фітонімів та їх функціонально-стилістичні особливості в художніх текстах шістдесятників, зокрема – Миколи Вінграновського. Викладене вище засвідчує актуальність розвідки.

Феномен художньої картини зумовлюється взаємодією об'єктивних і суб'єктивних чинників, оскільки формується під впливом традицій поетичного мовлення з його естетичною настановою; є результатом індивідуальної мовотворчості. Фітонімний код Миколи Вінграновського становить особливий інтерес з позиції лінгвокультурології загалом, стилістики й лінгвістики тексту – зокрема.

Спостереження над мовним матеріалом дозволило виокремити групу рослин, які становлять дерева залежно від ареалу – лісового, степового, штучного (садові), і в поетичному доробку Миколи Вінграновського є функціональними, реалізуючи як прямі, так і переносні значення; репрезентуючи як фольклорні символи, так і авторські.

Словникове значення фітоніма *дерево* таке: «багаторічна рослина з твердим стовбуром і гіллям, що утворює крону» [1, с. 286]. Оскільки традиційним в описові пейзажу є художнє змалювання рослин як автохтонних знаків довкілля, образи дерев виконують функцію художньої деталі, відтворюючи перебіг пір року, а також певною мірою опосередковано відтворюючи явища природи. Усталеним є паралелізм, який сягає фольклорної традиції, яка полягає в тому, що образи дерев співвіднесені зі станом природи й внутрішнім станом людини, її віком тощо.

За нашим спостереженням, функціонування фітоніма *дерево* є обмеженим, натомість автор активно використовує видові назви. Ідіостиль поета вирізняється розмежуванням локусів *ліс / сад / лісостеп (стен)*. У межах локативів виокремлюємо лісові дерева (*дуб, клен, явір, сосна, береза*); дерева, поширені в лісостепу (*тополя, верба*); садові дерева (*яблуня, груша, слива*).

Художній дискурс Миколи Вінграновського характеризується широким використанням фітонімів-дерев у межах локатива *ліс*. Поетичне мовлення Миколи Вінграновського характеризується функціонуванням локуса *ліс*, фітонімів *дуб, клен, явір, сосна, береза*. Митець акцентує увагу на паралелізмі *людина – пора року – світовідчуття людини й рослини*.

Ліс – природна зона, що займає разом із лісостепом близько половини території України: *Ліс – ‘1. Велика площа землі, заросла деревами й кущами// Дерева, які ростуть на такій площі’// ‘Певна ділянка такої площі’// перен. Велика кількість, багато (високих предметів)’. 2. ‘Зрубані дерева як будівельний та ін. матеріал’ [6 : Т. II, с. 501]: **У лісі темно. В лісі ніч.** / *Сидить навпочіпки світання* [2, с. 352]; *Ти, сивий лісе в сутніні прозорій...* [2, с. 170].*

Локатив *ліс* відповідно до ботанічної градації репрезентують диференційні семи видового значення: *бір* (сосновий ліс), *діброва* (листяний ліс, переважно дубовий), *байрак* (ліс у яру), *гай* (невеликий, переважно листяний ліс), *нетрі, хащі* (труднопрохідні місця, зарослі лісом), *пуща* (великий, густий, дрімучий ліс). Ідіостиль поета характеризується активним функціонуванням локусу *гай*, реалізуючи додаткове фонове значення *рідного краю, іманентної риси України, родини, молодості й кохання*: *І раптом запалахкотіли / Раптовим золотом гай, / Золядались, поніміли, / Мов не тутешні, не свої* [2, с. 350]; ... *І ви, гай в зелених льолях літ, / Нічого так не треба, як в підзор’ї / Мені ваш голос чуть і стежить ваш політ* [2, с. 170].

У поетичному доробку *ліс*, представлений фітонімами *дуб і береза*, засвідчує фольклорну традицію: *У синьому небі я висіяв ліс, /... Я висіяв ліс із дубів та беріз, / У синьому небі з берези і дуба* [2, с. 206]; ... *В золотій жовтневій раї, / Де під березою бугор, / В ясновельможному тумані / Коронувався мухомор!* [2, с. 350].

Фітонім *сосна* в ідіостилі поета використовується як у традиційному значенні, так і засвідчує авторські переосмислення. Словникове значення фітоніма *сосна* таке: ‘Вічнозелене хвойне дерево, перев. з прямим високим стовбуром, довгою хвоєю і невеликими шишками, або такі дерева в сукупності’ [2, с. 1163]. Фітонім *сосна* має таке символічне навантаження: знак життєвої сили, плодючості, самотності; символ сили характеру, безсмертя [8, с. 17].

Убирання людини в листя колись в обрядовості праукраїнців мало магичну мету допомагати росту рослин, передусім збіжжя, а також сприяло щасливій долі. Первісні уявлення українців про навколишню дійсність і пов’язані з ними обряди створюють своєрідну творчу атмосферу, у якій на перший план висувається поетичність весни, молодості й вічної дівочої краси. У зв’язку з цим *сосна* символізує очікування *долі*, молодої життєдайної сили людини. Поетична творчість шістдесятника засвідчує разом із традиційним значенням, пов’язаним із фольклорною традицією (в усній народній творчості у структурі образу фітоніма *сосна* виокремлюємо особливості цього дерева – висота, могутність – і водночас струнку поставу), тяжіння до відтворення символу родовідного дерева, *долі роду*, пор.: *Сиво як... сивоснигу сосну / ... Димко дихають в сивих снігах / Сосеняточка і сосенята* [2, с. 141]. У наведених рядках варто звернути увагу на кольоративний поширювач, який вказує не лише на іманентний колір змальованого фітоніма, але й паралелізм із внутрішнім станом людини.

Творчість поета розкриває індивідуальне іманентне світовідчуження розквіту / занепаду / переходу в інший стан: *Улісі вже нічого не цвіте. / Цвіте лиш дятел на сосні сумливій / Та синій дзвоник уві млі у мливій, / Це те цвітіння, але вже не те...* [2, с. 292].

Микола Вінграновський своєрідно інтерпретує фітонім *клен* (дерево, що має лапате листя з гострими кінцями й глибокими вирізами [1, с. 545]), надаючи значеннєвих відтінків сакральності землі, на якій зростає покоління, а також змальовує пейзаж у його перебігові світобуття, актуалізуючи проблему екологічного почуття – любові до довкілля й розуміння тісного взаємозв’язку на рівні від чистоти природи й людини: *Вона (річка) тече в горді в нас під кленом... / Цвіте над нею небо здоровенно / Солодкими хмаринами з дощем* [2, с. 95]; *Ця річка тече для клена і для мене, / Її й тоді я бачу, коли сплю. / Я річку оцю в горді в нас під кленом / Як тата й маму і як мед люблю* [2, с. 95]; *Лиш я незчувсь, як стихлась хода, / Як простелився вітер за плечима, / І на слова мої дивилася вода / Кленовими осінніми очима* [2, с. 309].

Зафіксовано використання фітоніма *явір*: ‘Дерево родини кленових з великим п’ятилопатовим листям; білий клен (іноді цим словом називають осокір та деякі інші тополі)’ [1, с. 1421]. Фітонім *явір* у контексті української лінгвокультури виявляє такі значення: символ козака, парубка, здоров’я та сили; символ молодості, віку людини взагалі, вічної пам’яті; дитинства [8, с. 17]. У піснях *явір* традиційно символізує парубка: *Як на городі Явір та явір: Вийшов Степанко / Славний та бравий* [7, с. 90]. *Явір* також символізує молододу, гарну дівчину: *Ой чи явір, чи не явір, та зелена то яворина. / Між шістьма*

дівоньками тільки мені ти одна мила» [7, с. 208]. Поетична творчість поета засвідчує переважно фольклорну традицію, водночас почасті спостерігаємо паралелізм на рівні *пора року – відчуття*: *Спи, моя дитинко, на порі. / Тіні сплять і сонна яворина... / Та як небо в нашому Дніпрі, / Так в тобі не спить хай Україна* [2, с. 166]; *Не говори, не говори / Про світанковий яр, / Там сплять прощання явори / Під вибухами хмар* [2, с. 66].

Локус *ліс* є одним із репрезентантів концепту *земля*. Земля у творчості поета виразно визначається корелятом *рідна*, співвідносна органічним взаємозв'язком із макролокусом *планета*: *Я знав цю землю голодом у чунях, / Арійським запахом бензину і хреста... / Прогрілися сніги, і на снігах очунав / Той крок зерна, що йти не перестав* [2, с. 282]; *На маленькій планеті у великому лузі / Сходить вечір на синє, / на сизе й сумне. / На шовковому вальсі, на блакитному лузі / Як давно і недавно ти любила мене* [2, с. 284]; *Подовшали тривоги і листи, / Ліси на глину, на пісок опали* [2, с. 302]; *Ліс в осені стояв... / Смолою синьою перекипало літо, / І дихала земля з прив'ялених люцерн* [2, с. 368]; *Познайомився з лісом, травою, грозою, / І на лапах моїх доцвітає весна* [2, с. 326].

Художню деталь – *лист дерева* – автор використовує задля реалізації таких символічних навантажень: а) автохтонні знаки українського пейзажу, де персоніфікація маю витоками не лише фольклорну традицію, але і репрезентує авторські дискурси інтерпретації рідної землі: *Скорцюбовивсь хвіст дубового листа, / Сорока з голоду водить в небо оком, / І вітер пише вітрові листи, / Сорочим оком пише білобоко* [2, с. 297]; б) *Темніє лист на світло-темнім небі, / І біля неба гріється зоря...* [2, с. 238]; *Але – прощалося. Вітром-листом / Чи по тобі, чи по мені* [2, с. 307]; *Складались два крила, вже поночі, під лист, / Туман тулився при долоні вогко* [2, с. 309]; б) *Ти зівідки йдеш? Ти мова, чи ти хто? / На жовтий лист / Ще трішечки безлистя...* [2, с. 315]; *То дощ, то сніг, то знову дощ, / І листя лопотіло, / Побурівіла нехворощ, / Вода на зиму сіла* [2, с. 325]; б) художній паралелізм: *Я вас люблю, як сіль свою Сиваш, / Як ліс у грудні свій листок останній* [2, с. 338].

Локус *лісостеп (степ)* у поетичному мовленні Миколи Вінграновського представлений фітонімами *тополя, верба*.

Словникове значення слова *тополя* таке: 'Дерево родини вербових із високим прямим стовбуром, глянуватими листками різної форми та одно-статевими квітками у вигляді повислих сережок' [1, с. 1256]. Тополями зазвичай обсаджували поля, шляхи, садибу, тому переважають в українських народних піснях рядки *стояла тополя край поля* (верба, як було викладено, стоїть над водою). *Тополя* набуває символічності, вияскравлюючи образи дерева життя, добра і зла, сумної дівчини, матері, краси, стрункості, весни [8, с. 128]. *Тополя* здавна стала ключовим елементом української культури, уособлює українське, те, що належить Україні, рідне. Послідовно цю ідею втілено в образі *весняної тополі* як утілення весняного буйноквіття, відродження природи, оновлення природи і людини: *Ой верба, верба, тополя Схилила гіллячко додолу, / На зелену діброву, На холодную водицю, / На шовкову травцю. Там соловейко гніздо в'є, / А зозуленька сокоче* [8, с. 150]. На ранньому етапі формування фітоніма *тополя* розвинулося символічне значення

‘дівчина’: *Ой там в полі дві тополі, — третя зелененька; / Не йди замуж, моя доню, бо ще молоденька!* [5, с. 155].

Поетичне мовлення Миколи Вінграновського аналізовані фітоніми репрезентує в контексті паралелізму дівчина — тополя: *Подалися тополі в тіні, / Прив’язалися до села... / Прителющать дощі осінні / І — вже Насточка не мала!* [2, с. 56]; автохтонного знаку українського довкілля: *На тополі ворон помирає, / Глянув вниз — чи плавав він колись? / Увостанне землю споглядає, / Налітавсь, набачивсь — не наживсь!* [2, с. 69]; антропоморфної інтерпретації: *Над гаєм грає птичий гай, / В дощі вдягаються тополі, / І квітів жовто-синя повінь / Біжить навипиньках до Дніпра* [2, с. 150]; *Тополя вітром ледь хитала, / І воловодився Дніпро* [2, с. 359].

Функціональним у поетичному доробку поета є фітонім *верба*. Фітонім *верба* у свідомості українців почав формуватися давно, але цей процес не зупинився й донині. Словникове значення слова «верба» таке: ‘Дерево або кущ з гнучким гіллям, цілісними листками і зібраними в сережки одностатевими квітками’ [1, с. 82]. Верба — характерна риса української пейзажу, один із прикметних знаків української ландшафтної культури. Зазвичай вербами обсаджували дороги й городи, ставки й береги, левади та греблі: *В кінці греблі шумлять верби, Що я посадила... / Нема того козаченька, Що я полюбила* [5, с. 57]. Поезія Миколи Вінграновського відтворює романтичний пейзаж, пов’язаний із внутрішнім світовідчуттям ліричного героя: *Червоною задумливою лінією / У сизих вербах, в голубій імлі / В тонкій руці з прив’яленою лілією / Окреслилась ти на вечірнім тлі* [2, с. 94].

У структурі фітонімних художніх образів *тополя*, *верба* виокремлюємо поняття, образні й символічні значення, як наприклад, *дівчина*, *мати*, *стрункість*; *тополя* також виступає уособленням українського, рідного; *верба* набуває ідіоетнічної символіки.

Локус *сад* має таке словникове значення: ‘Спеціально відведена значна площа землі, на якій вирощують плодові дерева, кущі тощо. // Присадибна ділянка, засаджена плодовими деревами, кущами, квітами тощо. // Деревя, кущі та ін., що ростуть на цих ділянках, площах’ [10 : Т. IX, с. 9].

Якщо наукова картина світу репрезентує *сад* як символ обробленої ділянки корелятивно до поняття про пустелю несвідомого [11, с. 436], то українська художня картина світу інтерпретує символ крізь особистісне світосприйняття й духовний поступ, що уможливорює співвіднесення *саду* із витонченістю душі; високим рівнем сформованості внутрішньої культури тощо.

Критерій темпоральності дозволяє акцентувати на співвіднесеності *людина — пора року — життя — покоління*. Темпоральність дозволяє розглядати символ *сад* як свідка давнини: сад зберігає пам’ять про колишні події; набуває характеристик локусу, де можливе своєрідне причастя, медитація, сповідь свого внутрішнього світу: 1) паралелізм *внутрішній світ людини — стан природи (саду): Вона була задумлива, як сад. / Вона була темнава, ніби сад. / Вона була схвилована, мов сад. / Вона була, мов сад і мов не сад* [2, с. 142]; 2) персоніфікація фітонімного локусу: *У полі спить зоря під колоском / І сонно*

слуха думу колоскову, / І сонна тиша сонним язиком / **Шепоче саду сиву колоскову** [2, с. 183]; **Сині очі бджоли**, / **Сад тихенько зацвів**, / **Сад тихенько зацвів і закліпав**, – / **Сині очі бджоли / Там, де груші жили**, / **Там, де груші жили в білих квітах** [2, с. 273]; 3) паралелізм сад – життя: **Зимовий сад під вороном білів**, / **Життя лежало тихо, як посів** [2, с. 304]; **Одійде, і вишневі садиодйдуть**, / **Одійде, і моя біля тебе пора одійде**, / **Не одійде, не знаю, але не одійде**, / **Оте люблене раз на плечі, на щоці, на устах** [2, с. 333]; **Одійде, і вишневі сніги одійдуть**, / **Одійде, і твоя біля мене пора одійде**, / **Не одійде любов – серце в серце влетіло!** – вона не одійде [2, с. 333]; **Одійде, і вишневі літа одійдуть**, / **Одійде і пора – і моя, і твоя одійде**, / **Не одійде ріка, що веде нашу пам'ять, вона не одійде** – / **Білий цвіт поколінь на плечі, на щоці, на устах...** [2, с. 333].

У поетичному мовленні поета сад презентовано фітонімами яблуна, груша, слива. Словникове значення слова «яблуна» таке: «Садове й лісове фруктове дерево родини розових з плодами перев. кулястої форми» [1, с. 1421]. Подібно до образів вишні, черешні, груші яблуна є окрасою кожної оселі, символом гостинності; специфічними значеннями яблуні в українській культурі є «безсмертя», «вічна молодість», «самопожертва в ім'я народу», а також символ «батьківщина» [3, 4, 9, с. 144].

У поезії Миколи Вінграновського фітонім яблуна репрезентує образ жінки, її переживання, уособлює жіночу долю, долю українців: **Сестри білять яблуні в саду**, / **Мати білять хату та у хаті**, / **Біля хати білий батько на канані / вигрівас війни та журбу** [2, с. 155]; **І стежка в яблуках вже стежкоюяблуката** [2, с. 356]; **Я думав – сам іду. Дорога**, / **І витребеньочка-ріка**, / **Та дика яблуна-обнога...** [2, с. 382]; ... **З перелога / Куривсь під дощиком стіжок**, / **Похнюпився, мовчав і мок**, / **Лиш сіра яблуна-обнога / Гукала гілкою листок** [2, с. 382].

Поетичне мовлення засвідчує опoетизацію фітоніма сад, що виявляється у відтворенні іманентного складника українського довкілля: **На вітах яблунь – стомлені зірниці**, / **І хтось питає тихо: земля, спиш? / Уже спочила? Дай води з криниці!** [2, с. 70]; **Зіходить ніч на вишнений сад...** [2, с. 120]; **Ходімте в сад. Я покажу вам сад**, / **Де на колінах яблуні спить вітер**, / **А згорблений чумацький небопад / Освітлює пахучі очі квітів** [2, с. 183]; **Молоденька хмаринко**, / **Йди до нас у хатинку – / Під вікном вишня цвіте** [2, с. 244]; **Спить у казці лиха бабаюка**, / **На газеті заснула біля мене хороша розлука**, / **Чебрецями і вишнями пахне вона...** [2, с. 57].

Поет удається до використання фітонімів слива, груша, де спостерігаємо ототожнення на рівні: 1) фітонім – людина – ніч (астронічний час): **Я покажу вам сливи на сучках**, / **Що настромились, падаючи мовчки**, / **Затисла груша в жовтих кулачках / Смачного сонця лагідні жовточки** [2, с. 183]; 2) фітонім – природа: **Грім...** **Хмару опустил / На сад наш на щасливий / І натрусив зі сливи слив**, / **Щоб легше було жити** [2, с. 250]. У наведених рядках відзначаємо фоновий колір – жовтий, який вибудований на основі використання як прямих, так і непрямих кольоропозначень: **груша – жовті кулачки – лагідні жовточки – сонце**.

Традиційним є зображення українського довкілля: ... *І замолю / Твоє обличчя... Глей і глицю, / І цю дорогу дорогу, / Де в сні старім про Острияницю / Чорніє груша на снігу* [2, с. 169]; *Чи то було мені, чи снилося мені — / Синіли груші, груші чи смереки, — / Як чорнобривий шлях у срібному вікні / Проліг мені із коником сивеньким* [2, с. 290]; ... *Згорблена стежка в глухій кропиві / Покаже небо по зорях, / Самі доглядаються груші криві, / Промерзлі калюжі прозорять* [2, с. 358]; *Дрімає вітру срібна дуда, / І дика груша в сні дичить, / Лиш не ляга мая прибуду, / Лиманом з поля ідучи* [2, с. 280].

Заслугове на увагу діалогізація на рівні людина — фітонім (груша) — явище природи, що засвідчує співмірність відчуттів: *Та тут до грому навздогін / Заговорила груша: «Трусніть і грушу, дядьку грім, / Бо важко дуже...»* [2, с. 250].

В ідіостилі активно функціонує фітонім вишня. Словникове значення лексеми вишня таке: «Плодове дерево (іноді кущ) звичайно з довгими тонкими гіллячками, на яких визрівають ягоди, і цілісним темно-зеленим листям» [1, с. 121].

Вишневий сад у контексті української лінгвокультури є символом гостинності: *Аж там у саду, у садочку, Скопаю я грядочку. Посаджу я вишеньку, Сама піду до шинку. Родить вишня ягідка...* [5, с. 200].

У контексті української культури вишня символізує світове дерево, життя, Україну, рідну землю, матір, дівчину-наречену [8, с. 23].

Поетичне мовлення Миколи Вінграновського змальовує образ вишні задля: а) опоетизації стихії життя: *Молоденька хмаринко, / Иди до нас у хатинку — / Під вікном вишня цвіте* [2, с. 244]; *На сірому крилі, на скіфській сірій ночі, / Де все жага, і доля, і мана, — / Лілова тінь весни, грози вишневі очі, / І ти, моя любове, не сама!* [2, с. 282]; б) відтворення корелятивності внутрішнього стану людини / віку / долі і природи; зважаючи на національну означеність фітоніма вишня, констатуємо рефлексію у відтворенні внутрішнього стану носія української лінгвокультури: *Не так прощання, як благання / Та ще невпевне сподівання, / Та ще притишене ридання, / Як тому вишнячку, до сліз...* [2, с. 382]; *Заспіваю твоє ім'я, / Твоє тихе ім'я вишневе ... / Де горить під зорею мак* [2, с. 357]; *Заспіваю ті імена, / Що любили й любити будуть — / Бо вишнева твоя струна / Біля серця мого і люду* [2, с. 357].

Поетичне мовлення М. Вінграновського позначене функціонуванням локусу степ («великий безлісий, вкритий трав'янистою рослинністю, рівний простір у зоні сухого клімату» [10 : Т. IX, с. 686]) як автохтонного знака українського довкілля, водночас спостерігаємо фоновий малюнок (пора року / вік людини, переосмислення життєвого шляху; пора року / осмислення життя; узагальнення про єдність українських мікролокусів, їх генетичний взаємозв'язок):... *Вітер зі степу несе у лиман / Осіннє насіння акацій* [2, с. 358]; *В пережовквих степах каламуть / Вітер з Вінниці хвиле* [2, с. 192]. Наведені рядки переконують у тому, що множина репрезентує фонові позначення значного за обсягом простору, позначеного семою волевиявлення.

Символ степу як утілення волелюбності репрезентує традицію (воля, козаччина, пам'ять про волелюбних козаків — могили) й новаторство — степ як

воля самовираження людини; самозаглиблення; степ як іманентний складник української географії пор.: *В ці попелясті сутінки прив'ялі / Де степену й волі лосквітний вогонь, / Зостанеться на березі печалі / Лиш срібна тінь від голу твого...* [2, с. 274]; *Стемніла птиця на лету, / Лише козацькі дві могили / Темніють довго у степену* [2, с. 308]; *І моєю літньою судьбою / На Поділля, Галич і на Степ / Карим оком, чорною бровою / Ти мене у серці понесеши* [2, с. 369].

Автор створює неповторний образ корелятивного образу фітоніма *акації* й відчуття прожитого життя (досвіду життєвої путі), актуалізуючи семи 'самотність / одинокість', 'осамітненість / медитативність', 'осмислення / переосмислення», широта переживань / тривалість, співмірна із життєвим шляхом': *Сеньйорито акаціє, добрий вечір. / Я забув, що забув був вас, / Але осінь зайшла по плечі, / Осінь, ви і осінній час* [2, с. 376]; ... *Здрастуйте, добрий вечір... / Ви з якої дороги, пожеже моя?... / Сеньйорито, вогонь по плечі – / Осінь, ви і осінній я...* [2, с. 376].

Авторська інтерпретація локусу *поле* ('безліса рівнина, рівний великий простір // перен. Великі простори снігу, льоду та ін.') [10 : Т. VII, с. 61]. В українській лінгвокультурі розглядуваний локус реалізує такі значеннєві відтінки, пов'язані з календарно-обрядовою хліборобською культурою українців: *Спи, моя дитино золота, ... / В теплих снах ідуть в поля жита, / І зоря над ними йде висока* [2, с. 166]; *На тепле поле / Дивився дощик, / І хата в білім сні, / Дорога при мені – / Все при мені* [2, с. 366].

Українське поле в поєднанні з прикметником *ковилове* реалізує додаткове значення не лише автохтонного простору, але й фонове – волі, що пов'язуємо з фітонімною символікою (*ковила / вітер / воля*): *За літом літо, літолито ловите, / Чорніє ніч, де вчора день ходив. / І сивіє життя, як поле ковилове, / Як дивне диво з-поміж дивних див* [2, с. 140]. Україна подається через локуси, співвідносні з поняттями *рідна земля*, бо переживання *щастя / болю* насамперед пов'язується з прожитим життям на землі батьків: ... *І степен за полем, щастя попід боєм, / Попід тихеньким боєм, що мовчить* [2, с. 363].

Локуси *ліс, степ, сад* є усталеними символами у свідомості українського народу. Широкий асоціативний простір сприяв появі значної кількості символічних значень, серед яких функціональними є ідіоетнічні (Україна, батьківщина як свій дім, доля / воля). Фітонімні локуси часто виступають атрибутами зображення зміни пір року і при цьому можуть уособлювати осінь / весну; зиму / літо, набуваючи символічного забарвлення. Поетичне мовлення репрезентує *фітоніми* не лише як об'єкт споглядання, але і як рівноправного комуніканта.

Перспективними є подальші розвідки щодо динаміки тематичної групи *квіти* в українській лінгвокультурі з позиції діакронії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. **Великий** тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел]. – К. : Ірпінь, 2004. – 1440 с. 2. **Вінграновський М.С.** Вибрані твори: у 3 т. – Т. 1: Поезії / вступна стаття Т. Салиги. – Тернопіль : Богдан, 2004. – 400 с. 3. **Воропай О.** Цілюще зілля (із звичаїв нашого народу) // *Визвольний шлях*. – 1963. – № 10. – С. 1193–1195. 4. **Жайворонек В.В.** Знаки української етнокультури : [словник-довідник].

– К. : Довіра, 2006. – 703 с. 5. **Ігри** та пісні: весняно-літня поезія трудового року / упорядкування О.І. Дея. – К. : Вид-во АН УРСР, 1975. – 670 с. 6. **Новий** тлумачний словник української мови в 4 т. – К. : Аконіт, 1999. – Т.1–4. 7. **Пісні** кохання. Народна творчість / [гол. ред. Д.В. Павличко]. – К. : Дніпро, 1986. – 368 с. 8. **Словник** символів культури України / [за ред. В.П. Кочура та ін.]. – К. : Міленіум, 2002. – 260 с. 9. **Словник** символів / [за ред. Потапенко О., Дмитренко М.]. – К. : Народознавство, 1997. – 155 с. 10. **Словник** української мови: В 11 т./ [за ред. І.К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Т. 1–11. 11. **Енциклопедія** символів, знаків, емблем / В. Андреева, В. Куклев, А. Ровнер и др. – М. : Локид, Миф, 2000. – 576с.

Мишеніна Тетяна Михайлівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Криворізький державний педагогічний університет, проспект Гагаріна, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, 50000, Україна.

E-mail: t.mishenina@gmail.com

tel.: +38 096-371-721-8

<http://orcid.org/0000-0002-5992-4035>

Mishenina Tetiana M. – Doctor of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Department of Ukrainian language, Kryvyi Rih State Pedagogical University. Naharin Av. 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, 50000, Ukraine.